

ri per entendre determinades expressions, encara que s'ha resolt molt acuradament l'enteniment de la recepta a través d'unes utilíssimes notes a peu de pàgina on s'explica linealment el significat de la recepta.

La sacralització dels textos antics continua essent una mena de dificultat intrínseca inherent a la divulgació escrita de la literatura medieval, renaixentista o fins i tot barroca. En aquest cas, altres llengües fa temps que han resolt la dificultat dels seus clàssics i editen els textos en versió actual sense que solga ressentir-se l'edició. Una altra cosa són les edicions científiques, universitàries, doctorals... Potser el *Libre de Sent Soví*, com el *Llibre del coc*, del mestre Robert, una vegada realitzada l'edició crítica, tot i que som conscients de l'heretgia que pot suposar en alguns cercles intel·lectuals, fóra bo difondre'ls amb un text actual exempt de dificultats idiomàtiques medievals que no entrebanquen la comprensió.

Joan Iborra
Historiador

Max THEDE: *L'Albufera de València. Una descripció etnogràfica*, introducció i traducció de Ferran Robles, PUV, València:2009, 307 pp.

Paraules i coses

Die Albufera von Valencia. Eine volkskundliche Darstellung és una tesi doctoral presentada a la Universitat d'Hamburg el 1932, centrada en la dialectolo-

gia referent a la cultura material del sector primari, no només de l'Albufera estricta, sinó també de la part confrontant de l'Horta i la Ribera. La recollida del material, és a dir, el treball de camp va ocupar l'autor dos mesos de la tardor de l'any 1930. Max Thede no era un franc tirador i venia amb objectius molt clars, inscrits en un projecte més ampli. La majoria dels romanistes del segle XX eren alemanys; més encara, podem dir que la catalanística la fundaren ells, començant per E. Vogel (1886), B. Schädel (el mentor de mossèn Alcover), W. Meyer-Lübke (1930), etc. J. Hadwiger (1905) havia engegat la geografia lingüística i, per suggeriment seu, Pere Barnils (1912) es va introduir en l'àmbit valencià. *Das Katalanische* (1925) de Meyer-Lübke va implicar l'entrada de la nostra llengua a la romanística per la porta gran.

El moviment filològic *Wörter und Sachen* va arrencar a Heidelberg el 1909 i fou reconsagrat entre 1929 i 1945 per *Volkestum und Kultur der Romanen*¹, un anuari etnolingüístic que dirigia a Hamburg Fritz Krüger. H. Schuchardt havia insistit en el mètode de «cose e parole» (1911) en oberta pugna amb els neogramàtics. La tesi doctoral de M. Thede de les paraules i coses de l'Albufera fou seguida pel treball de Wilhelm Giese (1934) sobre les alforques i la fabricació de la cera al Maestrat².

¹ La traducció dels títols de les corresponents escoles pot ser «Paraules i coses» i «Tradicció i cultura dels pobles romànics».

² Un «Maestrat» una mica distorsionat, el de les guerres carlines.

afers, 64 (2009)

El mètode dels nostres investigadors planteja un interrogant: què pesa més, la lingüística o l'artefacte cultural (de vegades, pura geografia)? Probablement cada lector respondrà d'acord amb els seus interessos. A la vista de les ineludibles transcripcions fonètiques i les disquisicions etimològiques —ben poques vegades originals i adesiara errònies— hom diria que preval l'aspecte lingüístic, sobretot per les comparacions que malden per estendre's a tota la Romània. Per contra, el lector profà —jo ho sóc, per descomptat— trobarà més atractiva la vessant etnològica de la cultura material, especialment pels testimonis d'una època —els anys 1930— que va ser liquidada del tot amb el desenvolupisme de tres dècades després.

Més que l'Albufera

El títol del llibre podria esdevenir enganyós ja que l'Albufera, és a dir l'estany estricte, no hi troba gaire protagonisme. Ho avança com a precaució per als que hi cerquen detalls naturalístics o hidrològics: n'hi ha, però no són substancials. El major espai correspon a la marjal, o siga, la perifèria de l'estany o *lluvent* (l'aigua lliure o les *mates*). La marjal, els marjalers i els pescadors són els vertaders actors dels quadres que recompon Max Thede.

Si ens fixem en el mapa de conjunt de la pàgina 64, presidit sí per l'Albufera, podem veure que abasta des de València al nord fins a Carcaixent i Favara pel sud, i comprèn, terra endins, Torrent, Picassent, Carlet, l'Alcúdia i Mas-salavés (tot en ortografia «castellana», és clar). Un detall cridaner del mapa

—sense escala— és que consigna la carretera del Saler al Perelló *im Bau* (en construcció). Efectivament no s'acabaria fins després de la Guerra Civil i la comunicació per via aquàtica era imprescindible al Palmar.

El primer capítol, «La regió i la gent», assaja un quadre geogràfic de l'entorn de l'Albufera i la Ribera immediata. No és gaire feliç descriure l'espai amfibi com a «badia» i l'evocació de l'estuari del Xúquer quedaria millor en delta: tot és qüestió de matisos... L'etnolingüista es deixà convèncer massa aviat pels tòpics errats dels escriptors regnicoles, quant a l'evolució de l'àrea albuferenca. No és estrany, ja que s'han repetit fins fa quatre dies, confonent marjal i estany arran de la fitació del segle XVI. És clar que *monte de la Dehesa* no li va dir cap marjaler ni pescador, sinó qualque funcionari de l'administració forestal. Algú li hauria d'haver corregit serra *Talaquera* (per Falaguera) o séquia *Urrera* (Overa?).

Les dades climàtiques són oportunes i correctes i provenen d'un treball de J. Sölch (1926)³. No m'acabe de creure que els informadors locals li parlaven a Thede de *lleigeig* i *lleibeig*, per citar el vent del SW o garbí. Queda palès, però, que no va entendre la parèmia «ponent la mou, levant la plou». En canvi, cal reconèixer que l'investigador va captar justament la dicotomia pesca-arrossar o pescador-marjaler que és la clau interpretativa dels dos o tres segles darrers de l'evolució de l'Albufera i el seu entorn.

³ «Die Landschaft von Valencia», *Geographische Zeitschrift*, 32, pp. 337-359.

Capítols i temes

Als vuit capítols en què es divideix el llibre hi ha dos temes que excel·leixen pel seu tractament i que amb prou raó s'avenen amb la seva palesa transcendència sobre el paisatge: la barraca i l'arrossar. No per tòpics els hem de defugir. La barraca i no altres habitatges —que va estudiar conscienciosament J. M. Casas, el 1944— és consubstancial amb el paisatge marjalenc, però el depassa àmpliament. Malgrat la inconsistència dels seus materials i la seua peribilitat, ha demostrat una persistència més que secular. Podem veure barraques als ràpids apunts d'A. van den Wijngaerde (1563), tant a l'Albufera com a la vora marítima. Les barraques del Cabanyal, consumides pel voraç incendi de 1796, foren ordenadament reconstruïdes i es mantingueren bona part del segle passat. L'episodi es repetí al Palmar. Jo encara vaig ser a temps —als 1950 finals— de veure una barraca plantada on ara hi ha l'Hospital clínic universitari... Igualment, els nous campus de les Universitats se n'han menjat més d'una. En pocs mots, era una vivenda —precària, sí— de l'horta i de la marjal, en habitats dispersos més que en concentrats.

M. Thede repassa els materials i el vocabulari de la barraca (bigues, cadorses, costelles, carena, polsera, fogueril...) i els plànols i les disposicions més freqüents. Proposa una teoria sobre la gènesi i el desenvolupament a partir de refugis elementals com els que, aleshores encara, es bastien els carrabiners sobre la costa. Les comparances amb habitatges de diversos aiguamolls eu-

ropeus no l'excusarien d'ignorar que la presència de la barraca al delta de l'Ebre (i potser a la Camarga) és cosa de valencians. Tanmateix, es pronuncia per una «unitat mediterrània» que abasta des de les planes del Segura fins a les del Roine. Pel que fa a l'etimologia del mot, fa constar la seua presència al *Llibre dels feits*: «barraques de tapits e vànoves», que no té res a veure amb *BARRU i, per això, s'inclina per *BARA, preromà. Els indicis cercats en l'obra clàssica de Vitruvi són poc convincents; en canvi, la referència pictòrica de Roderic d'Osona (segle XV) i la cronística a la Vilanova de la Mar són adduïdes assenyadament.

El parament de la casa i de la barraca serveix per passar revista als porrons, les gerres, les botiges i d'altres atuells domèstics com paelles i cassoles, unes discutibles *figeres* i la més genuïna *post de fenyner* que conec bé del meu entorn infantil.

Ens introdueix als àmbits de l'arrossar amb un ben documentat estudi històric i estadístic i una atenció particular a la consecució de terres noves, una veritadera epopeia conquistadora realitzada a base d'*enterrar* —no «aterrar» com han reiterat tants d'indocumentats— amb l'aixada i les barconades de centenars o milers de jornals anònims i alegal. Entre parèntesis, cal dir que treballs com el de Marina Zaragoza (1982) haguessin facilitat bona cosa la tasca del traductor⁴. Max Thede descriu força bé el cicle del planter —preparat amb el favó que

⁴ Marina ZARAGOZÀ: *El cultiu tradicional de l'arros a Silla*, Institut de Filologia Valenciana, València.

proporciona nitrogen!—, el trasplantament que suposa introduït d'Orient, amb els guaixos ficats manualment en una de les feines més sobrades, avui totalment desapareguda ja que se sembla a volei. I l'altra feina, més dura si cal, la de segar, és ben escorcollada per l'alemany que arriba a les subtilitats de la *corbella de desbarbar*, ens mostra el carret de garbejar i ens porta a les eres on encara es *batia* i no «trillava»! És aquest un dels capítols més complets, que acaba amb els *erers* sobre el sequer. Ja s'adona que el carro, molt castellanitzat en la nomenclatura, és d'introducció moderna al domini marjalenc.

El medi amfibi que protagonitza el llibre de M. Thede l'obliga a entrar al tema de la navegació, necessària tant per al transport com per als desplaçaments personals i la pesca. La connexió entre el Saler, el Palmar, el Perelló i els pobles de l'altra riba de l'Albufera era aleshores practicada exclusivament pel camí de l'aigua, el lluent i els canals. Les barques es propulsaven amb perxa o vela —les més grosses— i no amb rem, i, encara que ja n'hi havia de motor, l'investigador profetitzava que els barquers «s'haurien de limitar únicament a passejar forasters per la bella llacuna». La sirga que es feia encara «tirant a l'escalem» començava a ser un procediment excepcional. Les diverses classes de barques i les seues parts ocupen una bona partida de pàgines:

El treball de Thede pel que fa a la pesca aleshores ben intensa i retent —esta-va lluny de la contaminació— es va beneficiar d'abundant informació bibliogràfica com del gran llibre de Sáñez

(1791-1795) i de molta altra forana, però no, estranyament, de les riques aportacions de L. Pardo (1923 i 1924). El llibre de Virgili (1956), molt posterior, el posa sovint en evidència. Així i tot, la contribució de Thede és d'una gran vàlua. Desfilen per les pàgines de l'etnòleg anguiles, llisses, llobarros, samarucs, capturats amb diverses modalitats de xarxes i arts proveïdes d'hams, com els palangres, les llences i els braços. Hom pescava a l'encesa amb fitora i recorria a la intercepció a les estacades amb mornells i monots. No oblidava els sagrats *redolins*, punts de pesca fixos on per corriment semàntic s'evoca el sorteig anual, una de les festes més típiques dels pescadors de l'Albufera.

Tenen també relació amb l'aigua els pous i els mecanismes elevadors als que dedica un substanciós capítol. Uns per a l'assortiment casolà, les séquies per a regular l'entrada i eixida de l'aigua a l'estany i la marjal. Les sénies per a governar el nivell, un dels cavalls de batalla —arrossers *versus* pescadors— del món amfibi. La *nòria* de calaixons, amb el rodet i la barra, després els *motors* —motobombes— farien la tasca amb un reglament imposat per la Junta de *desagüe*.

Introducció i traducció

Aquest meritori treball de recerca pot ser que hagués romàs amagat dècades si no hagués estat per la iniciativa de Ferran Robles, que el va rescatar de la pols de les hemeroteques. No molts en coneixíem l'existència, però ben pocs l'havíem vist i tocat. No diré més que la traducció d'un text com el present

—de més de setanta anys— i d'una particular complexitat metodològica, pròpia de l'escola de F. Krüger, el director, esdevé força envitricollada perquè el discurs de l'autor anguleja entre el registre acadèmic i l'etnològic, és a dir entre el *Seminarium* i la barraca. Potser la traducció ha estat massa fidel a l'encarcarada retòrica de l'alemany universitari. Que el lector dictamine...

Per altra banda, el traductor, convertit en introductor, ens situa assenyadament al món dels investigadors germànics que s'acostaren al País Valencià —molt sovint com a hispanistes més que catalanistes— i varen desenvolupar unes xarxes d'estudi amb diverses escoles dins la romanística on més d'un cop ens hem emmirallat. És clar que, si no hagués estat per ells, arrossegariem mig segle d'endarreriment. Ho he comprovat a tort i a dret en un camp al que he tingut un modest accés: la toponomàstica.

Els editors han trobat adient incorporar la ressenya que el mestre Manuel Sanchis va publicar l'any 1941 sobre el treball de Max Thede. A través d'ella havíem pogut ensumar-ne el ric contingut. El traductor actual, de més a més, ha inclòs un encertat glossari amb les definicions dels termes que han anat eixint al text, extretes en majoria del *Diccionari* d'Alcover i Moll. Són un centenar i mig d'entrades que de vegades salven imprecisions de l'autor.

Les fonts

En dos mesos de treball de camp, M. Thede hagué de desplegar una activitat vertaderament febrosenca amb els seus informadors per treure'n el suc

que destil·la la seua extensa panoràmica lingüísticoetnològica. No ens diu ni qui, ni quants van ser els entrevistats —com faria un investigador actual—, només que es va moure preferentment entre la gent del Saler i del Palmar, la menys «contaminada» per la civilització urbana. Les trenta-nou fotografies que publicà tenen un valor testimonial altíssim, igual que els dibuixos de barraques (estructura i plànols-tipus) i d'estrils diversos (porrons, gerres, botiges, ganxos, pala, forcat, estacada), realitzats acuradament pel senyor Schütt del Seminari de Filologia romànica de la Universitat de Hamburg. Les fotografies, les degué obtenir el mateix autor.

Una bibliografia de dos centenars de títols, la podem considerar gairebé exhaustiva i escollida sota el signe del comparatisme etnològic que hom pot comprovar, pàgina a pàgina, al llarg de l'estudi. M'he fixat, a tall de mostra, en les nombroses citacions de l'obra de l'arxiduc Ludwig-Salvator Habsburg-Lothringen, *Die Balearen* (1869-1871), que se subtitula, justament, *in Wort und Bild geschildert*, com si s'anticipés als mètodes de «les paraules i les coses». No roman endarrerit, dins el ram filològic, l'obra d'Hugo Schuchardt (1899-1902) ni la del mestre de M. Thede, Fritz Krüger (1925-32). Un geògraf, Otto Jessen (1924), també és ben aprofitat.

Un lector actual —o el que signa aquest paper, almenys— lamenta que es faci massa confiança a Vicent Blasco i, en especial, a la novel·la *Cañas y barro* (1902), com a autoritat científica. No és el primer estranger que cau al miratge del pintoresquisme —pensem en el

viatge de Francesc Jaubert de Paçà (1819), que vaig comentar en aquesta mateixa revista—, com si el tipisme s'hagués d'equiparar a la recerca etnogràfica. La lingüística se'n salva. Un investigador apressat pot ensopegar fàcilment al parany de la credulitat em-

bambada. Només hi vull adduir l'explicació de les creus de la testera de les barraques. Ni Blasco, ni Schuchardt, ni Llorente l'encertaren.

Vicenç M. Rosselló i Verger
Universitat de València